

Gönderim Tarihi: 26.03.2019

Kabul Tarihi: 29.05.2019

NÂBÎ'NİN "SEYR ET" REDİFLİ GAZELİNDE SEYR Ü SÜLÜK MERTEBELERİNDEN İZLER

Traces from of Spirituel Journey Process in the Ghazal of Nabi with the
"Watch" Redif

Gülcan ABBASOĞULLARI

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
gulcan-019@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3490-4193

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

"Seyr" kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup yürüme, hareket, yolculuk, gezme, izleme gibi anlamlara gelmektedir. Seyr ve sülûkün birbiri yerine kullanıldığı veya birlikte zikredildiği görülmekle beraber esasen seyrin, Hakk'a ulaşma, sülûkun, ise seyre vasıl olmak için izlenmesi gereken yol olarak da tarif edildiğine rastlanılmaktadır. Tasavvufîta seyrin mertebeleri olarak kullanımı tercih edilen Seyr İlâ'llah (Allah'a Seyr), Seyr Fi'llah (Allah'ta Seyr), Seyr Ani'llah (Allah'tan Seyr), Seyr-i fi'l-Eşya'nın (eşyanın hakikatine vakıf olmak) izleri ise Nâbî'nin "seyr et" redifli gazelinde görülmektedir.

Nâbî'nin incelenen "seyr et" redifli gazeli, seyr ü sülûk mertebelerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Yedi beyitten oluşan gazelin ilk ve son beyti seyr fi'llah, beşinci beyti seyr ani'llah, geriye kalan beyitleri seyr ila'llah mertebesinden izler taşımaktadır. Seyirler arasında Nâbî, vahdet, Allah'ın isimleri, Hakk'ı yarattıklarından yola çıkarak müşahede etmek, eşyanın zahir ve batın görünümleri, insanın yaratılışı ve bu yaratılışın sürekliliği yani bedeni seyri, Allah'tan gelen varlıkların tekrar ona dönüşü, ömrün tükenişi, zamanın hızla geçip gitmesi ve ilahi takdir (rıza) hususlarından bahsetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seyr, Sülûk, Nâbî, Gazel.

Abstract

The word "seyr" is a word of Arabic origin and means walking, movement, travelling, roaming and watching. While the "seyr" and "sülûk" are used interchangeably or together, it is infact described as "seyr" reaching God, "sülûk" the way to reach. In the Sufism, the traces of Seyr İlâ'llah (journey to God), Seyr Fi'llah (journey in God), Seyr Ani'llah (journey from God), Seyr-i fi'l-Eşya (have knowledge of the truth of the goods), which are preferred to use the order of course, are seen in Nabi's "watch" redif ghazal.

Ghazal with "watch" redif of Nabi, can be considered as a reflection of the "seyr" and "sülûk" degrees. Consist of seven couplets. The first and the last couplet are the journey in God (Seyr Fi'llah), five couplets journey from God (Seyr Ani'llah), the remaining couplets journey to God (Seyr İlâ'llah) degree of traces. Nabi mentions, unity, the names of Allah, see the creation of Allah, appearance of goods, the creation of human and this creation constantly, return to God, depletion, swift and decree absolute.

Keywords: Sayr, Sulûk, Nabi, Ghazal.

1. NÂBÎ'NİN HAYATI VE ŞİİR ANLAYIŞI

XVII. Yüzyıl divan şairlerinden olup asıl adı Yusuf olan Nâbî mahlaslı şair, 1642 yılında Urfa'da doğdu (Mehmed Tahir, 1975: 263). Eski adı Ruha olan Urfa şehrinden şair gazellerinde bahsetmiştir. Reha kelimesi ile aynı kökene sahip oldukları düşünülecek olursa Ruha, Nemrut'un ateşinden ve tufanın helakinden kurtuluşun sembolüdür. Aynı zamanda Urfalı olduğunu andığı bir beytinde Nâbî,

*Hâkimüz mevlididür hazret-i İbrâhimün/
Nâbiyâ râst makâmında Rehâviyüz biz¹*

'Toprağımız Hz. İbrahim (a.s.)'in doğduğu topraktır ki rast makamında dahi Rehavî yani Urfa makamındayız' demiştir. Daha çok gazelleriyle adından söz ettiren bir şair olmakla birlikte mûsikiye de ilgisi olan Nâbî'nin gazellerinden birini Rehavî makamında bestelemiş (Okuyucu, 2013: 37) olmasında memleketinin tesirleri görülmektedir.

Kardeşi Seyyid Ahmed'in el yazması bir *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin iç kapağına yazdığı bilgiye dayanarak babasının adı Seyyid Mustafa, dedesi Seyyid Mahmûd, dedesinin babası Seyyid Muhammed Bâkır ve onun babası Şeyh Ahmed-i Nakşibendî olduğu söylenir (Karahana, 2006: 258). Kardeşleri olduğu bilinen Nâbî'nin Hacı Mahmûd Ağa, Hacı Mehmed ve Seyyid Ahmed adında erkek kardeşleri olduğu, kız kardeşlerinden birinin ise Hacı Hemşire diye bilindiği ifade edilmekte, kardeşi Hacı Mahmûd'un Hacı Mehmed ve İsmâil adında oğulları olduğu bilinmektedir (Diriöz, 1976: 668-673). Soyunun peygambere dayandığına dair Nâbî kesin bir şey söylemese de baba, dede ve ulu dedesinin 'Seyyid' lakabıyla anılması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bir telmih olarak *Hayriyye*'deki şu ifadesi de manidardır (Okuyucu, 2013: 13):

*Hamdû lillah nesebin âlidir
İlm ile cedd ü ebin âlidir²*

Nâbî, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Urfa'da geçirmiş, iyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir.

Nâbî'nin adının Kâbe'yi süpürenler listesinde olduğu bilinmekle beraber bu ihsana padişah sayesinde erdiği düşünülmektedir. 'Şeyhü's-suarâ' olarak kabul edilen Nâbî, havasına ve suyuna hayran kaldığı Halep'te

¹ Bkz.G.271/7.

² Bkz. B.84.

evlenmiş olup Ebulhayr Mehmed Çelebi ve Mehmed Emin adında iki oğlu olmuştur (Okuyucu, 2013: 49, 61,66,67).

Şairin *Divân*, *Dîvânçe*, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*, *Hayrâbâd*, *Münşeât*, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, *Surnâme*, *Hayriyye*, *Tuhfetü'l Haremeyn*, *Tuhfe-i Dilkeş-i Nâbî* isimli eserleri de mevcuttur (Mehmed Tahir, 1975: 263).

1124 (1712) yılında vefat eden şair, hastalığının ağırlaşması dolayısıyla kendi ölüm tarihini şu şekilde ifade etmiştir: “*Nâbî be-huzûr âmed*” yani “Nâbî Allah’ın huzuruna çıktı.” (Mengi, 2012: 53). Üsküdar’da Karacaahmed Mezarlığı’ndaki Miskinler Tekkesi’ne defn edilmiş olup vefatı ile ilgili “*Zelîhâ-yı cihândan çekti dâmen Yûsuf-ı Nâbî*”, “*Gitti Nâbî Efendi cennete dek*” (Karahan, 2006: 259), “*Meded oldu fütâde çâh-ı kabre Yûsuf-ı Nâbî*” (Bilkan, 2010: 11) şeklinde tarihler düşürülmüştür.

XVII. Yüzyıl şiiri, yeni kelime, kavram ve terkipleri barındıran, anlaşılması zor bir şiir yapısına sahip olan Sebk-i Hindî geleneğinin yerleşmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde eski dile yeni anlamlar yüklemek veya o vakte kadar şiirde kullanılmayan yeni kelime, kavram ve terkipleri kullanma yolunda adımlar atıldı. Kullanılmaya başlanan yeni kelimeler ise Farsça ağırlıklıydı. Nâbî, anlamın önemsenmemesinden ötürü Sebk-i Hindî geleneğine tepki göstermiştir. Bu düşüncesini bir beytinde şöyle dile getirmiştir (İsen, 2012: 6):

Ey şi'r miyânında satan lafz-ı garîbi
*Dîvân-ı gazel nüsha-i kâmus değıldir*³

Onun böyle düşünmesinde yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi yapısı da etkili olmuştur. Ancak bazen geleneğin olumsuz taraflarını da değiştirmeye çalışmıştır. Nâbî’nin “*Usandık*” redifli gazeli değişim çabasının bir göstergesidir. Şiirde farkın sadece anlatım tarzının değişmesiyle ele alınmasına karşı çıkar ve yeni anlayışlar içine girilmesi gerektiğini arzu eder. Onun düşüncesine göre, yaşayan örnekler üzerinden senaryolar üretilmeli, devamlı tekrarlanan konular, kahramanlar, mazmunlar ve haller bırakılmalıdır (İsen, 2012: 7-8). Şiir, anlaşılır olmalıdır aksi halde anlaşılması zor olan bir şiir geceyi aydınlatamayan muma benzer. Deyim ve atasözleri de onun şiirlerinde çokça yer verdiği unsurlardandır (Okuyucu, 2013: 117, 120).

Türk edebiyatında hikemî tarzın öncüsü ve tefekkür şairi kabul edilen Nâbî, şiirlerinde mânâyı önemsemiş ve okuyucularını düşünmeye

³ Bkz.G.167/8.

sevketmiştir. Böylece Nâbî okulu diye adlandırılan hikemî bir şiir ekolü oluşmuştur. Bu ekolü pek çok şair izlemiştir. Kendisinin de etkilendiği şairler olmakla birlikte taklide karşı çıkmış, böyle yapanların şiirlerini eski elbiseleri bozup elbise yapmaya, değişik yemeklerin karıştırılmasına teşbih etmiştir (Okuyucu, 2013: 114). Şiirlerinde sosyal mevzulara değinerek tavsiyeler öne sürmüş, bazı şiirlerinin bazılarına göre sanat değeri açısından düşük bir niteliği olduğunu söylemekten çekinmemiş ve bu düşüncesini,

*Bir tabak meyve gelirse meclise ‘âdet budur
Olur elbette anın ba‘zısı puhte ba‘zı hâm
Her kaçan gelse şumâra kîse kîse sîm ü zer
Ba‘zı kâmil ba‘zı nâkîsdir değıldir cümle tâm*⁴
sözleriyle ifade etmiştir.

Mânâ ve lafzın birbirinin tamamlayıcısı olduğunu söylemiştir:

*Ma ‘lûm olmaz hakikat olmazsa mecâz
Mevcûd olamaz hakikat olmazsa mecâz
Elbette biri birini müstelzimdir
Ma ‘nâ ile lafzdır hakikatle mecâz*⁵

Onun şiir anlayışında sosyal ve siyasal olayların etkisi göz ardı edilemez. Kortantamer, Nâbî’nin toplumsal olaylarla ilgilenen bir şahsiyet olduğunu belirtir (Kortantamer, 1984: 84-107). Ahmet Kabaklı da onun vurdumduymaz olarak telakki edilmesini kabul etmez (Kabaklı, 1973: 384). Nâbî’nin eserlerinde suya sabuna dokunmayan bir şahsiyet inşa ettiğini söyleyenler olsa da onun, kötü hallerin toplumu çürütmesi karşısında fikir ve hikmetin ışığında rahat bir hayat sürmek arzusunda olduğunu söyleyenler de olmuştur (Karahan, 1987: 56). Ayrıca toplumsal yozlaşmalara karşı kullandığı ‘eve kapanma’ sembolünün ‘asla dönüş’ olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenmiştir (Okuyucu, 2013: 75).

Nâbî’nin sûfî bir şair olduğu, hem eserlerindeki tasavvufî düşüncelerden hem de bazı mutasavvıflara atıfla yazdığı şiirlerden anlaşılmaktadır. İkinci bölümde Nâbî’nin “seyr et” redifli gazeline, seyr u sülûk bağlamında değinilecektir.

2. NÂBÎ’NİN “SEYR ET” REDİFLİ GAZELİNDE SEYR Ü SÜLÛK MERTEBELERİNDEN İZLER

Arapça kökenli bir kelime olan “seyr” mânâ itibariyle *yürüme, hareket, yolculuk, gezme, izleme...* gibi anlamlara gelmektedir (Kantar, 2011:

⁴ Der Beyan-ı Sebeb-i Telif.

⁵ Bkz.R/98.

1141). Aynı zamanda tasavvufta Allah'a ulaşmak isteyenlerin izlemesi gereken manevi yolculuğa da "seyr" denir ve genelde aynı anlamda kullanılan sülûk kelimesiyle birlikte (seyr u sülûk) zikredilir. Seyr ü sülûk, *"davranış ve hâl olarak Rabbe yakınlık mertebelerine yükselmek"*tir (Kâşânî, 2015: 304). İbnü'l-Arabî'nin ifadesiyle *"mânâ, suret ve bilgide bir yerden başka bir yere intikal etme, makamlar üzerinde yürümek"* demektir (el-Hakîm, 430). Tarikatların esas amacı müride seyr u sülûk yaptırmaktır. Ancak genel mânâda seyr u sülûk için mutlaka müessese anlamında tarikat gerekli değildir. Sülûk, *"Hakk'a ulaşma yolunda belli tasavvufî adâb ve erkân uygulaması"* olup bu yolda arınmak, saflaşmak, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak, nefsi ve Rabbi bilmek amaçlanır (Uludağ, 2010: 127-128). Sülûk, kelime mânâsı olarak *"yola girme"* şeklinde ifade edilirken aynı zamanda seyr, miraç, isra, sefer gibi kelimelerle de yakın mânâlara geldiği söylenmektedir (Uludağ, 2010: 127-128). Ancak tasavvufta seyr ıstılah mânâsı olarak, iyiden güzele, kendi vücudundan Hakk'a doğru hareket etmek şeklinde tanımlanırken sülûk, Hakk'a ulaşmada izlenilecek ahlâki eğitim olarak da tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 183). Esasen sâlik, sülûk eğitiminde zaten seyre tabi olduğundan ikisinin birbiri için tamamlayıcı olduğu söylenebilir.

Nâbî'nin yedi beyitten oluşan ve seyrin çağrışımlarını hatırlatan "seyr et" redifli gazelinde, tasavvufta tercih edilen kullanıma göre seyrin mertebelerinden olan seyr ilâ'llah (Allah'a seyr), seyr fi'llah (Allah'ta seyr), seyr ani'llah (Allah'tan seyr), seyr fil-eşya (eşyanın hakikatine vakıf olmak) mertebelerinin izleri görülmektedir (Rabbani, 2008: 462).

Sûfilerin manevi anlamda yaşadığı tecrübeleri aktarabilmelerinde şiir önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu anlamda tasavvufî anlamda kullanılan pek çok imge vardır. İmgeler, nesnelerden hareket ederek insanın kendini ve âlemi keşfetmesinde pusula görevi görmektedir. İmge *"Bir kelimenin ya da kelimeler topluluğunun, sözlük anlamının dışında ve/veya ötesinde, sözcüğün ya da sözcük öbeğinin belirtme, gösterme ve adlandırma özelliğine/yeteneğine/ gücüne 'çağrışım' ı da ekleyerek kullanma marifetidir. Başka bir deyişle, edebî dilin uyandırdığı duygusal her türlü etki, her türlü çarpıcı hayal, çağrıştırdığı her türlü yeni anlam"* şeklinde tarif edilir. İmgesel kullanım kelimenin anlamının genişlemesi, derinleşmesi ve çoğalmasına olanak sağlar. İyi bir imgenin özelliklerinden biri de coşkulardan ve düşüncelerden yola çıkıp nesnel gerçeklere varması değil, aksine nesnel gerçeklerden yola çıkarak duyu, coşku ve düşünce yaratmasıdır (Karataş, 2011: 279-282).

Nâbî gazelinde farklı benzetmeler yapmak, imgeler kullanmak

suretiyle insanın Allah’a, insana ve âleme bakışında farkındalık oluşturur. İnsan çoğu zaman kendini her şeyin merkezinde konumlandırır. Buna karşın Nâbî insanın gözünü âleme çevirip ibret almasının önemine “Seyr et” (İzle, hareket et!..) diyerek dikkat çekerken Hakk’a doğru hareketin (Seyr) ipuçlarını vermektedir. Ayrıca şairin eşyanın hakikatine dair uyanık olma uyarısı “*Ya Rabbi! Bize eşyanın hakikatini göster*” niyazının bir sancısı olarak da telakki edilebilir. İlgili gazele dair düşünceler şöyledir:

*Zâhir ü bâtına bak hây ile hûy seyr et
Vahdet ü kesreti gör rûy ile mûy seyr et*

(Âşikâr ve gizli olana bak, diri oluşu -hây- ve tevhidi -hû- seyr et. Vahdeti ve kesreti gör, yüz ile saç telini seyr et!)

Seyr fi’llah’ta gaye, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak, onun sıfatlarıyla vasıflanan, isimleriyle doğrulanan biri olmaktır. Tasavvufta buna bekâ billah- Allah’la var olmak denir (Ayni, 2017: 261). Zâhir kelime mânâsı olarak bir şeyin dış yüzü, bâtın ise iç yüzü şeklinde anlaşılmaktadır. İlk mısra da Allah’ın Hayy ismi noksansız bir hayatın bütün anlamlarını kendisinde toplayan, daima diri⁶ demek olup zâhiri karşılamaktadır. Hû lafzı⁷ da Allah’ın mutlak gayb oluşuna işaret ettiğinden bâtına karşılık gelmektedir. İkinci mısra da seyr ani’llah tesiri görülmekte, vahdet ruy (yüz), kesret muy (kıl) ile sembolize edilmektedir. Yüz, vahdet; saç telleri ise kesret kavramlarına müşebbehün bih olmuştur. Her iki mısra da müretteb leff ü neşir sanatına başvurularak ilk mısra da zâhir-bâtın kelimeleriyle ilgili olarak hây-hû ifadeleri; ikinci mısra da vahdet-kesret kelimeleriyle ilgili olarak da rûy-mûy kelimeleri kullanılmıştır. “*Her şeyin zahir ve batınına bak ve orada Allah’ın -hayat veren- Hayy ve -tekrar ona dönüşümüzü hatırlatan- Hû lafızlarının tecellisini seyr et. Vahdeti yüzde ve kesreti saç telinde seyr et*” denilerek insanın birlik içinde çokluk, çokluk içinde ise birliği müşahade etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Seyr fi’llah düşüncesinden hareketle Allah’ın sıfatlarıyla vasıflanmak, isimleriyle doğrulanmak ve vahdeti tam mânâsıyla kavrayıp birlik içinde çokluğu idrak edebilmenin önemine dikkat çekilmektedir.

*Mülk içinde melekûtı göreyim dersen eğer
Lafzda ma’niye bak nâfede bûyu seyr et*

(Mülk içindeki eşyaların iç yüzünü görmek istersen lafzdaki mânâyı bak, ceylanın göbeğindeki miskin kokusunu seyr et!)

⁶ Bkz. Bakara 255, Furkan, 58.

⁷ Bkz. Ceylan, 2007: 170, 220.

Beyitte mülk-melekût kelimeleri, sırasıyla lafz-mânâ ve nâfe-bûy kelimeleriyle ilişkilendirilmek suretiyle müretteb leff ü neşir sanatı yapılmıştır. Görünen (mülk) ve görünmeyen âlem (melekût) arasındaki münasebet lafız-mânâ, nâfe-bûy kelimeleri arasındaki münasebetten yola çıkılarak vurgulanmaktadır.

Seyr ilâ'llah'ın âlemi şehadet âlemidir (Ayni, 2017: 273). Seyr ilâ'llah, nefis menzillerinden hakiki vücud yönüne ufk-ı mübîne sefer etmek şeklinde tanımlanır (Ayni, 2017: 260). Bu mertebede yapılan ibadetlerde zikir belirleyici bir unsurdur. Bu mertebenin zikri “Lâ ilâhe illallah”tır. Zikir sadece anma, dile getirme anlamından ziyade hatırlamak, ibret, öğüt gibi anlamlara da gelmektedir (Kantar, 2011: 1430). Öyle ki, kulun Rabbine yaklaşmasına vesile olan en büyük ibadet olduğu Ankebut suresi 45. ayetin bir kısmında da “...Allah'ı anmak gerçekten en büyük (erdem ve iyilik)tir...” şeklinde buyrulur. Bu doğrultuda Nâbî, muhatapların hayallerinde bazı çağrışımlar yapmakta, Allah'ın hükümrانlığını eşya içinde görmek isteyenlere lafızdaki mânâyâ bakmalarını ve ceylanın göbeğinden çıkan miski seyretmelerini söylerken bir bakıma nesnelerden hareketle ibret nazarıyla kâinata bakılarak Allah'ın hatırlanması öğütlenmektedir. Ceylanın karın boşluğu ve işkembesinin bulunduğu zahirde pis kokuların kaynağı olan göbeğinden güzel kokulu miskin elde edilmesi gibi zıtlıklar, Allah'ın kudretini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Sülûkta nefsi arındırmada tevbeden sonra kalbin uyanık hâlde (yakaza) olması Hakk'a vâsıl olmada mühim bir yer teşkil eder (Uludağ, 2010: 127-128). Bunun için derin bir kavrayışla eşyayı seyretmek suretiyle Allah'ın hükümrانlığı, halife addedilen insanın yaratılışı ve bu yaratılışın devamı, tekrar Allah'a dönüş, zaman ve İlâhi takdir benzetmelerle ele alınır. Seyr ilâ'llah, nefsin, nefsi-i emmare, nefsi-i levvame ve nefsi-i mülhime derecelerini hatırlatmaktadır. Bu beyitten sonraki iki beyit de bu minvalde seyrederek.

*İmtiyazın sebebin aslıdan istersen eğer
Hâke bak dide-i ibretle sebûyu seyr et*

(Ayrıcalığın hakiki sebebini bilmek istersen ibret gözüyle topraktan yapılmış testiye seyr et!)

Ayetlerde Allah, insanı topraktan yaratıp Ahsen-i takvim (Tin Suresi 4) üzere yarattığını belirtir. “Sizi balçıktan (topraktan) yaratması, O'nun mucizevi işaretlerinden biridir ve -yaratıldıktan sonra- baktınız ki, birbirinizden farklı -ölümlü- insanlar olup çıkmışsınız.” (Rûm Suresi 30/20); “Sizi topraktan, sonra bir sperm damlasından ve sonra bir döllenmiş hücreden yaratan O'dur...” (Mü'min 40/67) şeklinde ayetler varlığımızdaki

mayanın toprak olduğunu ve bütün bunların Hakk'ın kudretli, benzersiz yaratışının delili olduğunu vurgular. Toprakta yaratılan insanın aynı zamanda halife kimliği de vardır. “İşte o zaman Rabbin meleklerle: ‘Bakın, ben yeryüzünde ona sahip çıkacak (halife) birini yaratacağım!’ demişti.” (Bakara Suresi 2/30) ayetinde görüldüğü üzere mayası topraktan olan insan aynı zamanda yeryüzünde halife kılınmıştır. Buradan hareketle yaratılış sürecinde mahiyetinde toprağı barındırdığı söylenilen insan ibretle topraktan yapılmış testiye bakmalıdır. Aynı asıldan yaratılmış olmalarına rağmen insanın mahiyetinin derinliği, onu eşyadan farklı kılmaktadır. İnsan bu ayrıcalığın verdiği sorumlulukla hareket etmelidir.

*Bilmek istersen eğer halk-ı cedidin sırrın
Gülşenin nâmiyesin gör leb-i cûy-ı seyr et*

(Yeni yaratılışın sırrını bilmek istersen gül bahçesinin büyümesini gör, akarsu kıyısını seyr et!)

“Halk-ı cedid” tabiri yeni yaratılış demek olup Kâşânî’ye göre bu ifade, nefesü’r-Rahmân’dan olan varlığın, kendi zâtı ile var olmayan mümkünine ulaşmasıdır. Rahmân’ın nefesinden olan, varlığın, sürekli biçimde mümkünler üzerine, her an yeni bir yaratılış meydana getirmesidir. Çünkü varlığın mümkünine nispeti, her anda değişken iken mümkünin zâtındaki yokluk sürekli (Cebecioğlu, 2014: 192). Beyitte yaratılışın devamlılığı gül bahçesine (tazelenme) ve akarsu kıyısına vuran dalgalara teşbih edilmiştir. Yaratılış da bir bakıma bedeni bir seyirdir ve bu bedeni seyir Rahmân’ın yaratışıyla devamlıdır.

*Noktadan dâ’irenin gerdişin et istişhâd
Tohumunun za’fını gör cirm-i gedûyu seyr et*

(Dairenin dönüşünü noktadan şahit göster, tohumun zayıflığını gör, yoksul vücudu seyr et!)

Seyr ila’llah mertebesi Hakk’a doğru bir seyirdir. Ancak bunun Hak’tan dönüşü de vardır. Seyr ani’llah’ta ise vahdetten kesrete bir yol vardır, Hak’tan halka dönüştür. Kişi bu yolda vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür (Cebecioğlu, 2014: 433). Nâbî’nin “*Vahdet ü kesreti gör rûy ile mûyî seyr et*” dediği mısra da bu husus ima edilir. Bu mertebeye “bekâ ba’del-fena” (yok olduktan sonra var olma), “sahv ba’del mahv” (mahvolduktan sonra kendine gelme), “fark ba’del cem” (toplandıktan sonra dağılma) da derler (Ayni, 2017: 262). Sülûk, Hakk’a doğru bir seyirdir ancak bu seyirde ilkin halk görülür ki buna “Fark” adı verilir. Sonraki süreçte her şeyin Hak’tan olduğu müşahade edilince sâlikin gördüğü yalnızca Hak olur

ki buna da “Cem” adı verilmektedir. Sâlik bu mertebede başladığı yere dönmek halkı, Hakk’ın zuhuru; Hakk’ı ise halkın hakikati olarak görmelidir. Buna da “Fark-ı Sâni” ya da “Cem’ul-Cem” denilir. Farktan Cem’e gidiş “Kavs-ı Urûc” (çıkış yayı), Cem’den Fark’a dönüş “Kavs-ı Nüzul” (iniş yayı) olarak ifade edilir (Pala, 2012: 414). Rız olunmuşluğu temsil ettiğinden nefis-i marziyye derecesini temsil ettiği söylenebilir. Beyitte nokta ve daire benzetmeleri bu döngüyü hatırlatmaktadır. Dairenin noktayla başlayan yolculuğu hem seyri hem de Allah’tan gelen insanın tekrar ona döneceğini hatırlatmaktadır (Bakara Suresi 2/156). Nokta, hurûfî inanışa göre her şeyin ve bütün harflerin aslı olarak görülür. (Pala, 2012: 360). Beyitte dünyaya gelen insanın hayat serüvenin başlangıcı (seyr-i nüzul) nokta; tekrar Allah’a dönüşü (seyr-i uruc) ise bir daire ile sembolize edilir.

*Bâd-pây-ı nefes üzre sipih-i savt-ı huruf
Sayd-ı ma’nâ için eyler tek u pûyu seyr et*

(Harf sesinin orduları, koşturan nefes atları üzerindedirler. Bu koşuşturmayı mânâ avı için yapar, seyr et!)

Gazelde zamanın hızla geçip gitmesi, nefesin tükenmesi, ömrün bitişi vurgulanırken çabucak tükenen nefes, koşturan atlara; ağızdan çıkan harfler (sesler) ordulara teşbih edilir. Bu tükeniş ifadesinin gazelin sonuna doğru zikredilmesi de, zamanın hızla akıp gitmesine dikkat çekmede manidardır.

*Mâverâ-yı feleğe eyle güzer ey Nâbî
Ham-ı çevgân-ı irâdetdeki gûyu seyr et*

(Ey Nâbî! Feleğin gerisinden geç, bükülmüş istek değneğinin ucundaki topu seyr et!)

Seyr fi’llah’ta tam bir teslimiyet hâli görüldüğünden bu aşama tatmin ve rız olma hâlini temsil eden nefis-i mutmainne ve nefis-i razıyye mertebelerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Nâbî’nin sözü edilen gazelindeki son beyitte, makamların en üstünü olarak telakki edilen rıza hususuna dikkat çekilmiştir. İlahi takdire boyun eğmenin gerekliliği nasihat edilmiş ve çevgân benzetmesi yapılmıştır. Çevgân ucu eğri cirit sopası demektir. Takım hâlinde oynanılan ve daha çok gûy u çevgân olarak anılan oyunda takımlar atın üzerinde gûy adı verilen lastik ya da bezden yapılan topu ellerindeki sopalarla hedefe sürerlermiş. Bu oyunla ilgili olarak edebiyatımızda pek çok kinaye yapılır (Pala, 2012: 102). Tasavvufi anlamda ise şair beytinde çevgânı ilahi takdir; topu ise insan olarak düşünmektedir. Buna göre insan, çevgân (ucu eğri değnek) olan feleğin gerisinden

geçmelidir ki, gûy (çevgân topu) gibi oradan oraya sivrulmasın.

Son seyr, seyr-i fil eşyadır. Eşyanın hakikatının tam olarak bilinmesidir. Buna “telvin ba’det temkin” de denir. Nâbî’nin gazeli boyunca eşyanın hakikatini görmeye dair bir çaba içerisinde olduğu ve seyri nasihat ettiği görülmektedir.

3. SONUÇ

“Seyr” kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup *yürüme, hareket, yolculuk, gezme, izleme* gibi anlamlara gelmektedir. Hakk’a ulaşmada manevi bir eğitim anlamına gelen sülûk kelimesiyle de birlikte kullanılmaktadır. Esasen seyrin, Hakk’a ulaşma, sülûkun, ise seyre vasıl olmak için izlenmesi gereken yol olarak da tarif edildiği de görülmektedir.

Şiirde “seyr” sonunda ulaşılması gereken hakikatin kendisi, öne sürülen ve üzerinde düşünülmesi istenen hususlar ise sülûk yani manevi eğitimin temsilidir. Nâbî’nin incelenen “seyr et” redifli gazeli, seyr ü sülûk mertebelerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Gazelde seyr ilâ’llah (Allah’a seyr), seyr fi’llah (Allah’ta seyr), seyr ani’llah (Allah’tan seyr), seyr-i fi’l-eşyaya (eşyanın hakikatine vakıf olmak) dair çağrışımlar dikkat çekmektedir. Yedi beyitten oluşan gazelin ilk ve son beyti seyr fi’llah, beşinci beyti seyr ani’llah, geriye kalan beyitleri seyr ilâ’llah mertebelerinden izler taşımaktadır. Bu yedi beyitle birlikte seyrler esnasında nefsin yedi derecesinin yansımaları da görülmektedir. Seyirler arasında Nâbî, vahdet, Allah’ın isimleri, Hakk’ı yarattıklarından yola çıkarak müşahade etmek, eşyanın zahir ve batın görünüşleri, insanın yaratılışı ve bu yaratılışın sürekliliği yani bedeni seyri, Allah’tan gelen varlıkların tekrar ona dönüşü, ömrün tükenişi, zamanın hızla geçip gitmesi ve ilahi takdir (rıza) hususlarından bahsetmektedir.

4. KAYNAKLAR

- Ayni, M. A. (2017). *Tasavvuf tarihi*. Hüseyin Rahmi Yananlı (haz.). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2010). *Nâbî hayatı, sanatı, eserleri* (3.b). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü* (6.b). Ankara: Otto Yayınları.
- Diriöz, M. (1976). Nâbî’nin ailesine dair yeni bilgiler. *Türk Kültürü*, 167.
- Esed, M. (2017). *Kur’an mesajı (meal-tefsir)* (10.b). İstanbul: İşaret Yayınları.
- İmam Rabbani (2008). *Mektubat* (4.b). I. İstanbul: Hakikat Kitabevi.
- İsen, M. (2012). Geleneğe direnen bir şair: Nâbî. *Milli Folklor*, 95.
- Kabaklı, A. (1973). *Türk edebiyatı*. II. İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

- Karahan, A. (1987). *Nâbî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karahan, A. (2006). Nâbî, mad.. XXXII. İstanbul: *Diyanet İslam Ansiklopedisi*.
- Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kortantamer, T. (1984). Nâbî'nin Osmanlı imparatorlu unu eleştirisi. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, (II). 83-116.
- Mehmed T. (1975). *Osmanlı müellifleri II*. A. Fikri Yavuz- İsmail  zen (haz.). İstanbul: Meral Yayınevi.
- Mengi, M. (2012). Nâbî'nin şiirlerinde Urfa, İstanbul, Halep. *Milli Folklor*, 24 (95).
- Nâbî. (2008). *Hayriyye-i Nâbî* (2.b). Mahmut Kaplan (haz.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Nâbî. (2011). *Nâbî divanı* (2.b). II. Ali Fuat Bilkan (haz.), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, C. (2013). *Nâbî- mütefekkir bir şairin romanı*, İzmir: Sütun Yayınları.
- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik divan  iri sözlüğü* (22.b). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Suad el-Hakîm. (2017). *İbnü'l Arabi sözlüğü*. Ekrem Demirli ( ev.) İstanbul: Alfa Basım.
- Uludağ, S. (2010). "Sülûk". XXXVIII. *Diyanet İslam ansiklopedisi*, 127-128.
- Yılmaz, H. K. (2014). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarikatlar* (18.b). İstanbul: Ensar Yayınları.

